

В. М. ВОРОНІН*

**КОМПЛЕКСНЕ
ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ
ІДЕОЛОГІЧНОГО
ПРОТИСТОЯННЯ ДОВКОЛА
ПРОБЛЕМАТИКИ
ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 рр.**

Веденєєв Д. В., Будков Д. В. Заручниця глобального протистояння. Трагедія великого голоду 1932–1933 років в Україні у контексті “холодної війни” 1945–1991 років: Монографія. – К.: Дорадо-Друк, 2013. – 232 с.

Побачила світ монографія “Заручниця глобального протистояння. Трагедія великого голоду 1932–1933 років в Україні у контексті “холодної війни” 1945–1991 років”. Авторами праці виступили лауреати Міжнародної премії ім. Володимира Винниченка, д.і.н., професор Дмитро Веденєєв (заступник директора з наукових питань Українського інституту національної пам’яті) та к. і. н. Дмитро Будков (директор Українського центру міжнародної освіти).

У вступному слові до книги (“Берегти чистий голос Дзвону пам’яті”) академік НАН України Борис Олійник (один із тих, хто першим почав долати табу на пам’ять про Великий Голод) слушно зазначив, що на межі 1980–1990-х рр. в Україні був шанс на конструктивне, виважене дослідження цієї вікопомної трагедії. Проте “ініціативу у вшануванні жертв Голоду почали перехоплювати ті, хто прагнув здобути на костях загиблих політичні дивіденди, розпалити істерію та ворожнечу, війну з минулим обернути проти опонентів або окремих “винних” народів чи країн. Врешті-решт, нам судилося пережити і роки, коли спекуляції та бездушне адміністрування навколо святої теми народного страждання поставили Україну на межу громадянського протистояння, зіпсували стосунки з сусідами, посяли цинізм від бездушних “заходів”. Пішов навіть гуляти чиновницький канцеляризм – “свято Голодомору”... Основні прийоми з політичної та пропагандистської експлуатації теми Голодомору витягли саме з арсеналів “психологічної війни”.

* *Воронін Віктор Миколайович* – кандидат історичних наук, перший заступник Голови Державної архівної служби України.

У рецензованій книзі чи не вперше здійснено спробу розкрити механізм творення “геноцидної” версії трактування трагічних подій 1932–1933 рр. в Україні через призму глобального протистояння доби “холодної”, інформаційно-психологічної війни 1945–1991 рр. У праці комплексно розглянуто вирішальний вплив глобальної конфронтації між Заходом і Сходом на формування концепції “Голодомору-геноциду” стосовно трагедії Великого Голоду 1932–1933 років в Україні. Науковці зазначають, що у післявоєнні роки проблема “набула виразного політизованого, інструментально-технологічного та “ударного” характеру. Трагедія мільйонів наших співвітчизників активно експлуатувалася в арсеналі інформаційно-психологічного протиборства двох наддержав і воєнно-політичних блоків. Пам’ять про безневинні жертви набула ритуального характеру, обросла штучно, свідомо створеними ідеологемами та міфами, сфабрикованою статистикою жертв, що надавало “використанню теми” відверто аморального характеру”.

Підкреслимо, що автори не ставлять під сумнів факт, масштаби й катастрофічні наслідки Великого Голоду 1932–1933 років, які викликали мільйонні жертви серед населення провідних хліборобських регіонів СРСР – України, Дону, Кубані, Центрального Чорноземля, Поволжя, Казахстану. Історики тверезо констатують, що ця історична трагедія стала результатом форсованої політики колективізації, вилучення зерна, зламу адміністративно-примусовими методами традиційного укладу господарювання на селі. Проте, на їх думку, причини та перебіг драми українського селянства можуть стати зрозумілі лише у контексті загального розвитку СРСР доби становлення системи “мобілізаційного соціалізму”, з урахуванням соціально-економічного стану аграрної сфери, попереднього шляху аграрного розвитку України у складі Російської імперії та СРСР, та інших численних чинників.

Водночас аналіз існуючих наукових джерел дозволяє припустити, що на сьогодні чи не найменш дослідженим аспектом проблеми є вивчення механізму формування концепції “Голодомору-геноциду” (“штучного голоду”, “етноциду українців голодом”, “упокорення України голодом”, “етнічної спрямованості голоду 1932–1933 рр.” тощо). І зрозуміти це неможливо без урахування впливу глобального ідеологічного й інформаційно-психологічного протиборства як центрального елементу “холодної війни”.

Зазначимо, що в основу праці покладено опрацьований дослідниками розлогий масив архівних документів. Ними зокрема досліджено матеріали фонду 1-го (Центральний комітет Компартії України) Центрального державного архіву вищих органів влади та управління (ЦДАВО України) – передовсім, архівні справи (описи 23–25, секретна частина) загального відділу (особливого сектору) ЦК КПУ початку 1980-х – 1991 рр. При цьому особливу увагу зверталось на матеріали

з питань ідеологічної роботи та гуманітарних проблем: планові, звітні документи, доповідні та аналітичні записки щодо роботи відділів агітації і пропаганди, міжнародних зв'язків, культури, відділу науки та навчальних закладів, Комісії ЦК КПУ з питань зовнішньополітичної пропаганди та контрпропаганди, листування ЦК КПУ з МЗС УРСР, Інститутом історії партії при ЦК КПУ, науковими установами АН УРСР, товариствами зв'язків із закордонними українцями та зарубіжними країнами тощо.

У документах цієї категорії містяться відомості про політичні та інформаційно-пропагандистські заходи української діаспори й зарубіжних політичних кіл навколо проблеми Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, застосування при цьому форм і методів інформаційно-психологічного протиборства, політизації проблеми та маніпулювання суспільною свідомістю; реагування на ці акції та зарубіжні кампанії у зв'язку зі “штучним голодом в Україні” відповідних органів ЦК КПУ, науково-гуманітарних установ, дипломатичних та інформаційних установ СРСР за кордоном, товариств із контактів із зарубіжною громадськістю; вплив проблеми Голоду 1932–1933 рр. на розвиток суспільно-політичних процесів та ідеологічну ситуацію в Українській РСР періоду “перебудови”, еволюцію позиції правлячої партії стосовно трагедії Голоду, розвиток науково-історичних досліджень.

Значний інтерес з погляду розвитку досліджень проблеми Голодомору та інформування про це вищі партійні інстанції становлять звітні та аналітичні документи фонду 39 ЦДАВО України – фонд Інституту політичних досліджень (до 1990 р. Інститут історії партії при ЦК КПУ).

З погляду вивчення політико-пропагандистського використання теми Голодомору за кордоном чималий науково-інформаційний потенціал мають залучені авторами інформаційно-аналітичні документи КДБ УРСР, які регулярно надсилалися до керівництва ЦК КПУ і зберігаються у фонді 16 (Секретаріат ДПУ-КДБ УРСР) Галузевого державного архіву Служби безпеки України. У них містяться здобуті оперативним шляхом відомості про діяльність закордонних центрів українських націоналістів з організації громадсько-політичних та інформаційних заходів навколо Голоду 1932–1933 рр., їх взаємодію з урядовими та партійно-політичними колами іноземних держав з питань політико-інформаційного використання теми Голодомору, застосування в ході інформаційних кампаній маніпулятивних прийомів, а також про оперативно-службові та спецпропагандистські заходи КДБ у відповідь.

У монографії проведено комплексне дослідження політичних та етнополітичних причин, інституціональних, політичних, соціально-психологічних, гносеологічних та методологічних особливостей формування концепції “Голодомору-геноциду” як інструменту ідеологічного та інформаційно-психологічного протистояння у повоєнному світі, у т. ч.

– шляхом вивчення позицій, ідеологічних настанов та методів ідеологічної, інформаційно-психологічної діяльності у цій площині обох сторін – учасниць глобального протистояння у післявоєнному світі.

Наукової об'єктивності праці додає те, що дослідники висвітлюють ставлення до проблеми Голодомору обох сторін глобального протистояння. Говорячи про противників СРСР у “холодній війні”, автори розглядають зародження “психологічної війни” проти недавніх союзників у боротьбі з гітлеризмом, інституалізацію та діяльність політичних організацій та наукових центрів української діаспори, особливості західної радянології та методологічного стану зарубіжної гуманітаристики, які впливали на поширення відомостей про Голодомор в Україні. Важливо, що науковці здійснили спробу показати конструювання “геноцидної” версії тлумачення Великого Голоду саме через призму методів зарубіжної етнології, соціальної психології, поширення постмодерністських методів та вчень про “пам'ять” як маніпулятивний заміник дослідження минулого (перший розділ книги).

У другому розділі досліджується творення за кордоном основних настанов концепції “штучного голоду” у 1930–1970-х рр., активізація комплексної діяльності адміністрації Р.Рейгана із підриву позицій СРСР у 1980-х рр. та місце в ній заходів з нагоди 50-ї річниці “Голодомору-геноциду”.

Третя частина праці присвячена розгляду реагування радянських спецслужб на зарубіжні політико-інформаційні кампанії навколо проблеми Голодомору 1932–1933 рр. в Україні, особливостей “контрпропаганди” з боку Компартії України та профільних державних структур на політико-пропагандистське використання на Заході проблеми Голоду в Україні. Приділено увагу розгляду Голоду 1932–1933 рр. офіційною історико-гуманітарною наукою в Українській РСР, від повного його замовчення до санкціонованого “згори” науково-документального висвітлення в останні роки “перебудови”.

“Закритість та жорсткий політико-ідеологічний контроль, неможливість легітимно вдаватися до творчого синтезу надбань зарубіжної історіографії та гуманітаристики, – слушно зазначають автори, – суттєво послаблювали інформаційний та методологічний рівень українських радянських істориків (при об'єктивно високому їх професійному рівні). Відповідно, в СРСР та УРСР не склалася і адекватної умовам психологічної війни інтегрована система оперативної взаємодії та двостороннього зв'язку між партійно-ідеологічними установами, відповідними державними органами та інформаційними органами, не кажучи вже про взаємодію із профільними підрозділами спецслужби”.

При цьому ж їх ідеологічні супротивники, як доводиться у книзі, у перші ж роки “холодної війни” створили систему інформаційно-психологічного протиборства з комуністичним блоком, яка своїм синер-

гетичним ефектом багато в чому наперед визначила перемогу Заходу у “третьої світової війні”. Ця система забезпечувала скоординовані дії таких структур як: вищі органи влади провідних держав Заходу та неформальні структури транснаціонального (глобального) управління; відомства зовнішньополітичних стосунків; спеціальні служби та підконтрольні ним суспільно-політичні, інформаційні та інші державні та формально недержавні структури; медійні структури; державні й приватні науково-дослідні та аналітичні установи; приватні та напівдержавні фонди; опозиційні, антиурядові організації, групи, окремі постаті в країнах комуністичного табору, яким відводилася роль “п’ятої колони”.

Особливий інтерес становить уперше опублікований авторами у додатку витяг із правового висновку Генеральної прокуратури України щодо можливості застосування Конвенції Організації Об’єднаних Націй “Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього” 1948 року до Голодомору 1932–1933 років в Україні від 8 липня 2008 р. У документі констатовалося, що “унаслідок ретельного вивчення цього питання підрозділами Генеральної прокуратури України встановлено, що зазначена Конвенція для кваліфікації цих подій як злочину геноциду не має зворотної сили”, неправомірне і застосування до подій тих часів чинного законодавства України.

Відзначаючи наукову новизну й змістовність праці Д. Веденєєва та Д. Будкова, не можна не висловити і ряд зауважень та рекомендацій. Вважаємо, зокрема, що дослідження порушених проблем потребує ретельного вивчення документальної спадщини Інституту історії АН УРСР, Інституту соціальних та економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР, особистих фондів ряду вітчизняних вчених та організаторів науки.

На завершення зазначимо, що зміст нової книги Д. Веденєєва та Д. Будкова сприяв реалізації авторського кредо: в умовах демократичного ладу “громадяни України мають право на раціональне розуміння коріння цілеспрямованого перетворення масштабної трагедії своїх предків на інструмент обстоювання політичних інтересів, важіль цинічної маніпуляції суспільною свідомістю й аморального використання смерті мільйонів безневинних людей як знаряддя політичних технологій”.